

השפעת תהליכי פיתוח על סיבבתי האדם – מקרה אוכלוסיית הבדווים של מדינת ישראל

זוהיר שיבלי

מנחה: ד"ר אמנון קרטיין

בעידן של התגברות הפגיעה בסביבה, הן מזיהומים והן מהתחממות כדור הארץ, עלתה המודעות כדי לפעול בכל המישורים, כדי לקדם את נושא השמירה על הסביבה, לכן נערכו בעבר, ובימינו, הרבה מחקרים שמטרתם לעלות על הדרך היעילה, כדי לחזק את הקשר שבין האדם וסביבתו.

בישראל, ישנה בין היתר בעיה של הימצאות, "כפרים בלתי מוכרים" שאופיינית בעיקר למגזר הבדווי, תושבי כפרים אלו אינם מקבלים שירות מהמדינה, וחיי התושבים בנויים בעיקר על גידול מקנה, שמחייב נדידה בעונות השנה ממקום למקום בחיפוש אחרי מרעה, לכן משערים שהתושבים האלו קשורים קשר הדוק לסביבתם, כי מדובר על פרנסתם שמחייבת התמצאות בתנאים ביוטיים ואביוטיים שבסביבתם.

מחקר זה, מבקש לאפיין את דפוסי התנהגות הבדווים כלפי הסביבה בשני כפרים שעברו התקבעות, לעומת כפר אחד שלא עבר התקבעות ומשמש כבקרה למחקר, כדי לאפיין את דפוסי התנהגות הבדווים נבחרו שלושה כפרים בצפון הארץ, הכפר ערב אלנעים שתושביו עוד לא עברו התקבעות, לעומת התושבים בשני הכפרים שיבלי וואדי אלחמאם שעברו התקבעות עם קום המדינה.

השערת המחקר היא, שהבדווים אשר גרים בכפר שלא עבר התקבעות יגלו יחס אוהד יותר לסביבה, ומצפים להשפעה מוגבלת של מערכת החינוך על תוצאות המחקר, וזאת מתוך הנחה שמדובר על תהליך לימודי שעובר התבשלות וקשור במשאבים חינוכיים וכלכליים שלא תמיד נמצאים בהישג יד.

כדי לבחון הנחות אלו, הופצו שאלונים שמכוונים לבדיקת יחס התושבים כלפי הסביבה, כלפי ארגונים ירוקים וכלפי דרך ההפטרות מפסולת ביתית ותעשייתית. מספר השאלונים שהופצו בכפר שיבלי 120 בכפר ערב אלנעים 74 שאלונים, ובכפר וואדי אלחמאם 71 שאלונים.

תוצאות המחקר הראו שתושבי הכפר ערב אלנעים קבלו את הממוצעים הגבוהים ביותר ברוב התשובות המעידות על יחס אוהד כלפי הסביבה, ההבדלים בינם לבין התושבים משאר הכפרים נמצאו ברובם מוב הקים, וזה נכון גם ביחס לארגונים ירוקים, בנוסף לכך נבדק גם הקשר שבין הגיל והיחס לסביבה, נצפה קשר מובהק בין גיל 30-50 ועמדות חיוביות כלפי הסביבה בכפר שיבלי. בכפר וואדי אלחמאם לא היו הבדלים משמעותיים בתשובות הנשאלים בגילאים השונים. ובכפר ערב אלנעים נצפו הבדלים מובהקים בתשובות הנבדקים בכל הגילאים השונים.

תוצאות המחקר האיכותני, שנועדו לסקור את השינויים שחלו בשימוש במשאבי קרקע ומים בשלושת הכפרים, מאז קום המדינה הראו שבכפר שיבלי, עיקר השימוש בקרקע ומים, בשנות החמישים והשישים של המאה הקודמת, היה לגידולי מקנה וחטיטה, בשנות השבעים הגיעו לכפר תושבים מאותו שבט שגרו מחוץ לכפר, ונאלצו להידחק בשטח שהיה מיועד לעדרי הצאן ולגישת המקורות המים. בחלוף הימים החלה בניית בתי אבן, ואותם תושבים קנו ממנהל מקרקעי ישראל את אותם השטחים ששימשו להם למגורים באופן זמני. מתשובות המרואיינים עולה שבנוסף לגידולי דגנים, חלק מהתושבים קבלו היתר לגידולי טבק ולכן עברו מספר שנים שבהם גידלו בעלי הקרקעות גם טבק עד שחל איסור לעשות זאת. לקראת סוף שנות השבעים ניקזו רשויות המים את מי שלוש המעינות שהיו בכפר, על ידי קידוח לבריכות גדולות ששימשו את תושבי הסביבה. משנות התשעים ועד לימינו משמשות רוב הקרקעות לבנייה, חלקן הקטן משמש לגידולי מטעים.

בכפר וואדי אלחמאם רוב התושבים הורחקו ממקום מגוריהם עם קום המדינה, ורק משפחה אחת הורשתה להמשיך להחזיק באדמותיה עד לימינו, שאר התושבים הגיעו מכפרים אחרים וקנו מגרשים ממנהל מקרקעי ישראל. האדמות שימשו בעבר ובהווה לגידול מטעים (בעיקר עצי זית), ישנה חלקת אדמה קטנה בקרבת הוואדי, שמנוצלת לתיירות, מלבד זאת שאר האדמות מנוצלות לבנייה.

בכפר ערב אלנעים האדמה שמשו ומשמשת עד היום לגידול עדרים, ועצי זית, מכיוון שאסור לבנות בתי אבן, כמעט שלא חל שינוי בשימוש בקרקע, ולגבי משאב המים, התושבים חפרו בארות שמשמים לאגירת מים עד היום, מלבד זאת, ישנה קרקע ציבורית שמשמשת את כל תושבי השבט לצורך רעייה,